

ИЗВЕШТАЈ О АНАЛИЗИ ВЕЛЕПРОДАЈНОГ ТРЖИШТА ИЗНАЈМЉЕНИХ ЛИНИЈА

(ТРЖИШТЕ 6)

Београд, август 2011. године

САДРЖАЈ

1. КРАТАК ПРЕГЛЕД АНАЛИЗЕ	5
2. УВОД.....	7
2.1. Регулаторни оквир у Европској унији	7
2.2. Правни оквир за спровођење анализа тржишта у Републици Србији	10
2.3. Преглед досадашњих активности.....	11
3. ДЕФИНИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА ИЗНАЈМЉЕНИХ ЛИНИЈА	15
3.1. Карактеристике релевантног тржишта изнајмљених линија	16
3.1.1. Подела изнајмљених линија.....	17
3.1.2. Малопродajни и велепродajни ниво тржишта изнајмљених линија	18
3.2. Супституција на страни тражње.....	19
3.3. Супституција на страни понуде.....	20
3.4. Потенцијална конкуренција.....	22
3.5. Географска димензија тржишта.....	22
3.6. Закључак о релевантном тржишту	22
4. АНАЛИЗА РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА.....	24
4.1. Критеријуми за утврђивање појединачне значајне тржишне снаге	24
4.1.1. Величина оператора и конкурената и тржишно учешће.....	24
4.1.2. Контрола над инфраструктуром чији обим не може лако да се реплицира	26
4.1.3. Технолошке предности.....	27
4.1.4. Недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца	27
4.1.5. Економија обима	28
4.1.6. Економија опсега	28
4.1.7. Степен вертикалне интеграције.....	28
4.2. Закључак	29
5. ПРЕПРЕКЕ ЗА РАЗВОЈ ТРЖИШНЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ	30
5.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште.....	30
5.1.1. Одбијање договора/ускраћивање приступа	31
5.1.2. Преношење тржишне снаге путем неценовних механизма	31
5.1.2.1. Тактике одуговлачења	32
5.1.2.2. Ускраћивање информација.....	32
5.1.2.3. Неоправдани захтеви	32
5.1.2.4. Неоправдано коришћење информација	33
5.1.2.5. Дискриминација квалитетом услуге.....	33
5.1.3. Преношење тржишне снаге путем ценовних механизма	33
5.2. Механизми хоризонталног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште.....	34
5.2.1. Везивање услуга.....	34
5.2.2. Унакрсно субвенционисање.....	34
5.3. Значајна тржишна снага на појединачном тржишту	35

5.3.1.	Постављање баријера за улазак на тржиште	35
5.3.2.	Неконкурентно понашање везано за цене	36
5.3.3.	Неефикасност/непродуктивност	37
6.	ОБАВЕЗЕ ЗА ОПЕРАТОРЕ СА ЗНАЧАЈНОМ ТРЖИШНОМ СНАГОМ	38
6.1.	Објављивање одређених података.....	38
6.2.	Недискриминаторно поступање	39
6.3.	Рачуноводствено раздвајање.....	40
6.4.	Контрола цена и примена рачуноводства трошкова.....	41
6.5.	Пружање основног скупа изнајмљених линија.....	41
7.	ЗАКЉУЧАК.....	43

ДЕФИНИЦИЈЕ КОРИШЋЕНИХ ПОЈМОВА

У анализи су коришћени појмови који имају следеће значење:

Електронска комуникациона мрежа представља системе преноса и, тамо где је то примењено, уређаје за комутацију и усмеравање и друге ресурсе, укључујући пасивне мрежне елементе, који омогућавају пренос сигнала помоћу жичних, радијских, оптичких или других електромагнетских средстава, укључујући и сателитске мреже, фиксне (са комутацијом кола и пакета, укључујући и Интернет) и мобилне мреже, енергетске кабловске системе (у делу који се користи за пренос сигнала), мреже које се користе за дистрибуцију и емитовање медијских садржаја, без обзира на врсту података и информација које се преносе.

Терминална опрема је производ, односно његова компонента, која се, у целини или претежно, користи за пружање електронских комуникационих услуга, а прикључује се, директно или индиректно, на одговарајућу терминалну тачку електронске комуникационе мреже.

Терминална тачка електронске комуникационе мреже је тачка у којој корисник остварује приступ јавној комуникационој мрежи, а у мрежама које користе комутацију или усмеравање, тачка једнозначно одређена мрежном адресом, која може да буде у вези са бројем или именом.

Изнајмљена линија је врста електронске комуникационе услуге која кориснику омогућава транспарентни преносни капацитет између терминалних тачака мреже, без аутоматске функције комутације и усмеравања, која би била доступна кориснику као део функције изнајмљене линије.

Део изнајмљене линије (*part circuit line*) према Препоруци Европске комисије ЕС/2005/268, представља везу између просторије у којој се налази опрема корисника и терминалне тачке мреже намењене за међуповезивање другог оператора корисника са оператором који пружа услугу изнајмљених линија. Део изнајмљених линија је у употреби као посебна врста изнајмљених линија између оператора, коју оператор корисник лако може да употреби за пружање услуга крајњем кориснику.

Крајњи корисник је лице које изнајмљене линије користи само за сопствене потребе тј. за пренос различите врсте података.

Корисник је оператор који изнајмљене линије користи за пружање исте или неке друге електронске комуникационе услуге крајњим корисницима или операторима услуга електронских комуникације (пружаоцима услуга електронских комуникација).

1. КРАТАК ПРЕГЛЕД АНАЛИЗЕ

Основни циљ спровођења анализе јесте дефинисање тржишта изнајмљених линија у Републици Србији као и утврђивање чињеница које се односе на постојање једног или више оператора са значајном тржишном снагом (у даљем тексту: оператор са ЗТС).

Сврха анализе јесте да се утврди да ли је на тржишту изнајмљених линија заступљено задовољавајуће тржишно надметање или постоји један или више оператора са ЗТС. Овај процес, уз утврђивање релевантног тржишта, представља основу за спровођење анализе и утврђивање евентуалних тржишних недостатака са којима се суочавају оператори на овом тржишту.

Први део анализе се односи на дефинисање производне и географске димензије тржишта. У складу са Регулаторним оквиром Европске комисије из 2002. године¹, као и Препоруком из 2007. године², циљ анализе представља veleпродајно тржиште изнајмљених линија.

На основу података за период 2007-2009. године и привих шест месеци 2010. године, који су прикупљени од оператора, о броју и капацитету изнајмљених линија, о приходима од пружања услуге изнајмљивања линија и мрежној инфраструктури, као и на основу саме анализе тржишта, Републичка агенција за електронске комуникације (у даљем тексту: Агенција) је закључила да релевантно тржиште изнајмљених линија подразумева (чини) искључиво veleпродајни ниво.

Такође, у складу са чињеницама наведеним у даљем тексту, изнајмљене линије се неће делити на терминални и преносни сегмент, већ ће се третирати као изнајмљена линија „од краја до краја“ (*end to end*).

При одређивању супститута на страни тражње и на страни понуде, Агенција је утврдила да технологија Етернет представља замену за традиционалне изнајмљене линије на страни тражње.

Када је у питању географска димензија тржишта, као меродавно тржиште у пружању veleпродајних услуга изнајмљивања линија посматра се подручје Републике Србије.

Агенција је закључила да на релевантном тржишту изнајмљених линија у Републици Србији тренутно не постоји ефективна конкуренција. Главни разлог за овакво стање у Републици Србији лежи у чињеници да је готово читава инфраструктура која се користи за комерцијално пружање услуге изнајмљених линија у власништву Предузећа за телекомуникације Телеком Србија а.д. Београд (у даљем тексту: Телеком Србија).

¹ 2003/311/EC Commission Recommendation on relevant product and service markets

² 2007/879/EC Commission Recommendation on relevant product and service markets

По завршетку поступка дефинисања релевантног тржишта, Агенција је, на основу критеријума за одређивање оператора са значајном тржишном снагом из одредбе члана 61. Закона о електронским комуникацијама („Службени гласник РС“, број 44/10, у даљем тексту: Закон) и спроведене анализе, закључила да је Телеком Србија оператор са ЗТС на veleпродајном тржишту изнајмљивања линија.

На основу потенцијалних препрека које су могу јавити на тржишту изнајмљивања линија, Агенција је предложила да се предузећу Телеком Србија одреде следеће регулаторне обавезе (члан 63. Закона):

- Обавеза објављивања одређених података;
- Обавеза недискриминаторног поступања;
- Обавеза рачуноводственог раздвајања;
- Обавеза контроле цена и примене рачуноводства трошкова;
- Обавеза пружања основног скупа изнајмљених линија.

2. УВОД

2.1. Регулаторни оквир у Европској унији

На нивоу Европске уније област електронских комуникација је регулисана већим бројем директива, одлука, смерница и препорука које доносе Европски савет, Европски парламент и Европска комисија. Прве директиве као пакети свеобухватних законодавних мера у области телекомуникација су усвојене још током 90-их година прошлог века у циљу либерализације свих телекомуникационих мрежа и услуга и укидања монопола до 1998. године, затим хармонизације прописа на нивоу ЕУ и примене правила о конкуренцији. С тим у вези, Европска комисија је 1998. године усвојила пакет законодавних мера тзв. регулаторни оквир из 1998. године чији је фокус био стварање објективних, транспарентних и недискриминаторних услова за све учеснике на тржишту телекомуникација. Регулаторни оквир из 1998. године препознаје четири тржишта телекомуникација подложна регулацији, и то:

- тржиште фиксне телефоније (укључујући и инфраструктуру),
- тржиште мобилне телефоније,
- тржиште изнајмљених линија,
- тржиште интерконекције.

Независна регулаторна тела су била у обавези да периодично спроводе анализе ова четири тржишта са циљем да се утврди да ли постоје оператори са значајном тржишном снагом. При томе основни критеријум за утврђивање значајне тржишне снаге је тржишно учешће, дефинисано на нивоу од 25%, уз могућност одступања од овог прага уколико се узму у обзир и додатни критеријуми, као што су могућност да се утиче на тржиште, укупан промет у односу на величину тржишта, контрола инфраструктуре за приступ, приступ финансијским ресурсима итд.

Убрзан развој нових технологија и конвергенција телекомуникационог, медијског и сектора информационих технологија условили су потребу за новим јединственим и технолошки неутралним регулаторним оквиром за све мреже и услуге из области електронских комуникација. Нови регулаторни оквир је усвојен 2002. године, а примењује се од јула 2003. године. Најважније директиве које чине регулаторни оквир из 2002. године су:

1. Директива 2002/21/ЕС Европског парламента и Европског савета о заједничком регулаторном оквиру за електронске комуникационе мреже и услуге (*Framework Directive*);
2. Директива 2002/20/ЕС Европског парламента и Европског савета о издавању одобрења за мреже и услуге (*Authorization Directive*);
3. Директива 2002/19/ЕС Европског парламента и Европског савета о приступу и међусобном повезивању електронских комуникационих мрежа и инфраструктуре (*Access Directive*);

4. Директива 2002/22/ЕС Европског парламента и Европског савета о универзалном сервису и правима корисника која се односе на електронске комуникационе мреже и услуге (*Universal Service Directive*);
5. Директива 2002/58/ЕС Европског парламента и Европског савета о обради личних података и заштити приватности у сектору електронских комуникација (*Directive on Privacy and Electronic Communications*).

Важан елемент овог регулаторног оквира представљају анализе тржишта и идентификовање оператора са ЗТС. У јулу 2002. године Европска комисија је објавила Смернице Европске комисије, у којима су наведени основни принципи за анализу тржишта којих национална регулаторна тела треба да се придржавају. За разлику од претходног регулаторног оквира, одлука о проглашењу оператора са значајном тржишном снагом се доноси не само на основу тржишног учешћа већ и низа других критеријума којима се оцењује појединачна и/или заједничка значајна тржишна снага, а који укључују: укупну величину привредног друштва, контролу инфраструктуре која не може лако да се реплицира, технолошке предности, недостатак преговарачке моћи купаца, лак и повлашћен приступ тржишту капитала и изворима финансирања, диверсификацију производа и услуга, економију обима, економију опсега, вертикална интеграцију, развијеност дистрибуције и мреже продаје, недостатак тржишног такмичења, баријере за експанзију.

Према Смерницама, поступак анализе тржишта се спроводи у четири корака:

1. дефинисање релевантних тржишта,
2. анализа идентификованих тржишта,
3. идентификовање оператора са ЗТС,
4. увођење мера и обавеза за спречавање монополског понашања.

На основу одредаба члана 15. став 1. Директиве 2002/21/ЕС о заједничком регулаторном оквиру, Европска комисија је у фебруару 2003. године усвојила Препоруку 2003/311/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној (*ex ante*) регулацији. У Препоруци је идентификовано укупно осамнаест релевантних тржишта од којих је седам малопродајних и једанаест veleпродајних тржишта.

У децембру 2007. године Европска комисија је донела нову Препоруку 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији. Овом Препоруком је број релевантних тржишта смањен са осамнаест на седам, од којих су шест veleпродајна тржишта, а само једно је малопродајно тржиште. Реч је о следећим тржиштима:

1. малопродајном тржишту приступа јавној телефонској мрежи на фиксној локацији за резиденцијалне и нерезиденцијалне кориснике;
2. veleпродајном тржишту оригинације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;

3. veleprodajnom tržištu terminacije poziva u javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji;
4. veleprodajnom tržištu (fizičkog) приступа елементима мреже (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) на фиксној локацији;
5. veleprodajnom tržištu широкопојасног приступа;
6. veleprodajnom tržištu изнајмљивања завршних сегмената телекомуникационе мреже;
7. veleprodajnom tržištu terminacije poziva u mobilnoj mreži.

Уважавајући специфичности различитих земаља по питању степена развијености и либерализације тржишта електронских комуникација, регулаторним телима је остављена могућност да идентификују и додатна релевантна тржишта унутар дефинисаног географског подручја која ће бити предмет анализе. Одлука о томе која додатна тржишта треба да буду предмет анализе се доноси искључиво на бази теста три критеријума којим се истовремено утврђује:

1. да ли постоје високе и трајне баријере за улазак на тржиште;
2. да ли је могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације;
3. да ли се утврђени недостаци могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције.

Уколико се утврди да постоје трајне баријере за улазак на тржиште на коме није могуће обезбедити развој конкуренције без регулаторних мера, и на коме се утврђени недостаци не могу отклонити применом прописа из области заштите конкуренције, онда је то тржиште предмет претходне регулације.

Такође, према важећој Препоруци Европске комисије регулаторна тела имају обавезу да сарађују са националним телом за заштиту конкуренције и да периодично извештавају о резултатима анализа.

На иницијативу Европске комисије, Европски парламент и Савет министара ЕУ су у децембру 2009. године донели нови регулаторни оквир у области електронских комуникација који се састоји из две директиве и једног правилника:

1. Правилника број 1211/2009 Европског парламента и Европског савета о успостављању Тела европских регулатора за електронске комуникације (BEREC);
2. Директиве 2009/136/ЕС Европског парламента и Европског савета којом се мењају: Директива 2002/22/ЕС о универзалном сервису, Директива 2002/58/ЕС о коришћењу података о личности и Правилник број 2006/2004 о сарадњи националних органа надлежних за примену прописа о заштити права потрошача;
3. Директива 2009/140/ ЕС Европског парламента и Европског савета којом се мењају: Директиве 2002/21/ ЕС о заједничком оквиру, Директиве 2002/19/ ЕС о приступу и међусобном повезивању и Директиве 2002/20/ ЕС о издавању одобрења за мреже и услуге.

2.2. Правни оквир за спровођење анализа тржишта у Републици Србији

Закон је усклађен са Европским регулаторним оквиром из 2002. године и Препоруком Европске комисије 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији. Анализу тржишта спроводи Агенција на основу надлежности које проистичу из Закона. Одредбе чл. 58. до 70. Закона садрже правила о тржиштима подложним претходној регулацији и обавезама оператора са ЗТС.

У одредбама члана 59. Закона је дефинисано да претходној регулацији подлежу тржишта на којима постоје структурне, регулаторне и друге трајније препреке које онемогућавају улазак нових конкурената, на којима није могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације и на којима се уочени недостаци не могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције. Тржишта која подлежу претходној регулацији, односно релевантна тржишта у смислу овог Закона одређује Агенција уз примену одговарајућих препорука Европске комисије.

Док Агенција својим актом не утврди релевантна тржишта, Закон одредбама члана 145. прописује да претходној регулацији подлежу следећа тржишта:

1. малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи;
2. veleпродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи;
3. veleпродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи;
4. veleпродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи);
5. veleпродајно тржиште широкопојасног приступа;
6. veleпродајно тржиште изнајмљених линија;
7. veleпродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи.

Оператор има ЗТС ако појединачно или удружено са другим операторима има положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкурената и корисника услуга. За утврђивање појединачне ЗТС Закон прописује следећи низ критеријума:

1. величину оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту;
2. контролу над инфраструктуром чији обим не може лако да се реплицира;
3. технолошку предност оператора која му омогућава надмоћан положај на тржишту;
4. недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца;
5. лак или повлашћен приступ тржиштима капитала, односно финансијским ресурсима;
6. степен диверсификације производа или услуга (нпр. повезани производи или услуге);

7. економију обима;
8. економију опсега;
9. степен вертикалне интеграције;
10. висок степен развоја дистрибутивне и продајне мреже;
11. недостатак потенцијалне конкуренције;
12. постојање препрека за ширење.

За утврђивање заједничке ЗТС посматрају се и: zasiћеност тржишта, стагнација или спори раст тражње, ниска еластичност тражње, хомогеност производа, сличност структуре трошкова, високе препреке за улазак на тржиште, итд.

Када се на основу спроведене анализе тржишта утврди да на релевантном тржишту постоји један или више оператора са ЗТС, Агенција, након спроведених јавних консултација, доноси решење у коме се одређује најмање једна регулаторна обавеза, водећи рачуна о врсти и природи утврђених недостатака, претходним и будућим улагањима, и могућностима за остваривање разумне стопе повраћаја на уложена средства.

Према одредбама члана 63. Закона, обавезе оператора са ЗТС укључују:

1. објављивање одређених података;
2. недискриминаторно поступање;
3. рачуноводствено раздвајање;
4. омогућавање приступа и коришћење елемената мреже и припадајућих средстава;
5. контролу цена и примену рачуноводства трошкова;
6. пружања основног скупа изнајмљених линија;
7. обезбеђивање могућности за избор и предизбор оператора;
8. пружање малопродајних услуга под одређеним условима.

Законом је дефинисано да Агенција врши анализу релевантних тржишта најмање једном у три године и у том процесу сарађује са органом надлежним за заштиту конкуренције. Рок за завршетак анализа тржишта у складу са Законом је јул 2011. године, а Агенцији је од момента завршетка анализа остављен рок од шест месеци, за преиспитивање постојећих одлука о утврђивању оператора са значајним тржишним уделом које су донете према раније важећим прописима.

2.3. Преглед досадашњих активности

Агенција је од свог оснивања донела низ одлука везаних за постепену либерализацију тржишта и регулисање цена услуга оператора са ЗТС. Донете су и две одлуке о утврђивању јавног телекомуникационог оператора са значајним тржишним уделом, и то:

1. Телеком Србија за услугу јавне фиксне телефонске мреже, од марта 2006. године. На основу ове одлуке, Телеком Србија се обавезује да за сваку промену цене услуге јавне фиксне телефонске мреже прибави сагласност Агенције, да би се на тај начин спречиле или ограничиле антиконкурентске активности, односно монополско понашање.
2. Привредно друштво Serbia Broadband – Srpske kablovske mreže d.o.o (у даљем тексту: SBB) за услугу дистрибуције радио и телевизијских програма преко кабловске дистрибутивне мреже, од фебруара 2007. године. На основу ове одлуке SBB се обавезује да сваку промену цене услуге дистрибуције радио и телевизијских програма преко кабловске дистрибутивне мреже прибави сагласност Агенције, да би се на тај начин спречиле или ограничиле антиконкурентске активности, односно монополско понашање.

Да би се успоставили механизми за контролу цена регулисаних услуга оператора са ЗТС, Управни одбор Агенције је у октобру 2008. године донео Правилник о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране телекомуникационих оператора са значајним тржишним уделом („Службени гласник РС“, број 103/08, у даљем тексту: Правилник о примени трошковног принципа) којим се уређују основна начела, модели и методологија обрачуна трошкова и учинака, као и калкулације цене коштања и продајне цене услуга оператора са ЗТС. Пре доношења Правилника, Агенција је одлуке о ребалансу тарифа доносила на основу компаративне анализе цена услуга оператора у окружењу.

У складу са Акционим планом за реализацију Стратегије развоја телекомуникација у Републици Србији у периоду од 2006. до 2010. године донетим од стране Министарства за телекомуникације и информационо друштво, а на основу одредаба чл. 9. и 10. Закона о телекомуникацијама („Службени гласник РС“, бр. 44/03, 36/06 и 50/09-УС – престао да важи доношењем Закона), Управни одбор Агенције је 2008. године донео одлуку о праћењу и анализи телекомуникационог тржишта и то за четири тржишта која су дефинисана регулаторним оквиром из 1998. године, уз два додатна тржишта:

- тржиште фиксне телефоније;
- тржиште мобилне телефоније;
- тржиште интерконекције;
- тржиште изнајмљених линија;
- тржиште Интернета;
- тржиште дистрибуције радијских и телевизијских програма.

Дефинисање релевантних тржишта и анализа су извршени у складу са препорукама и смерницама Европске комисије, при чему је утврђено је да постојећи оператори са значајним тржишним уделом и даље имају доминантну позицију и да је потребно наставити примену одговарајућих регулаторних обавеза, пре свега специјалног тарифног режима за формирање продајних цена регулисаних услуга. Даља активност по овом питању је обустављена доношењем Закона којим су Агенцији дате нове надлежности у вези са анализом тржишта.

Дана 16. септембра 2010. године, председник Управног одбора Агенције је донео решење којим је, према препорукама Европске комисије, образована Радна група за анализу релевантних тржишта ради утврђивања оператора са ЗТС и дефинисања скупа регулаторних мера. Радна група је добила задатак да припреми нацрте анализа за следећа тржишта:

1. малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи;
2. veleпродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи;
3. veleпродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи;
4. veleпродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуно рашчлањен приступ локалној петљи);
5. veleпродајно тржиште широкопојасног приступа;
6. veleпродајно тржиште изнајмљених линија;
7. veleпродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи;
8. тржиште КДС.

Радна група за анализу тржишта је креирала упитнике у којима су тражени подаци за период 2007-2009. година и првих шест месеци 2010. године:

1. упитник за пружаоце услуге CDMA;
2. упитник за тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи;
3. упитник за тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи;
4. упитник за тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи (CDMA);
5. упитник за veleпродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуно рашчлањен приступ локалној петљи) – мобилна мрежа;
6. упитник за veleпродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуно рашчлањен приступ локалној петљи) – XDSL, КДС;
7. упитник за тржиште широкопојасног приступа;
8. упитних за тржиште veleпродаје изнајмљених линија – преносни део;
9. упитних за тржиште veleпродаје изнајмљених линија – терминални део;
10. упитник за тржиште терминације позива у мобилној мрежи.

Упитници су послати дана 04.11.2010. године следећим операторима:

1. ТЕЛЕКОМ СРБИЈА а.д. Београд;
2. TELENOR д.о.о. Београд;
3. VIP MOBILE д.о.о. Београд;
4. ORION TELEKOM д.о.о. Београд;
5. SERBIA BROADBAND – SRPSKE KABLOVSKE MREŽE д.о.о. Београд;
6. ORION TELEKOM ТИМ д.о.о. Београд;
7. ИНТЕРАКТИВНЕ КАБЛОВСКЕ ОБЈЕДИЊЕНЕ МРЕЖЕ - I.КОМ д.о.о. Београд;
8. YUNET INTERNATIONAL д.о.о. Београд;
9. EUNET д.о.о. Београд;
10. BEOTEL NET-ISP д.о.о. Београд;
11. РАДИЈУС ВЕКТОР д.о.о. Београд;
12. ПАНОН НЕТ д.о.о. Суботица;
13. ЈП ПТТ САОБРАЋАЈА „СРБИЈА“,
14. САТ-ТРАКТ д.о.о. Бачка Топола;
15. ДАСТО БЕТЕЛ д.о.о. Београд;
16. E-COMPUTERS GROUP д.о.о. Сонта;
17. АКТОН д.о.о. Београд;
18. VERAT д.о.о. Београд;
19. DIGI SAT д.о.о. Београд;
20. AV COM д.о.о. Београд;
21. YUBC SYSTEM д.о.о. Београд;
22. KNIGHT DEVELOPEMENT SUPPORT д.о.о. Нови Сад;
23. SU-ONLINE д.о.о. Суботица;

3. ДЕФИНИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА ИЗНАЈМЉЕНИХ ЛИНИЈА

Релевантно тржиште у сектору електронских комуникација представља скуп свих понуђених електронских комуникационих услуга на одређеном географском подручју, које се, по својим карактеристикама, наменама и ценама, могу међусобно супституисати.

Полазну основу у поступку дефинисања релевантног тржишта представља утврђивање степена супституције на страни тражње и степена супституције на страни понуде. Поред ових параметара, неопходно је узети у обзир још и географску димензију тржишта као и анализу стања конкуренције.

Тренутно важеће препоруке Европске комисије³ не препознају малопродајно тржиште изнајмљених линија као тржиште које би требало да буде подложно претходној регулацији. Постојећи став је да се регулацијом на veleпродајном тржишту изнајмљених линија осигурава добар ниво тржишне конкуренције и на малопродајном нивоу.

Тржиште изнајмљених линија, односно изнајмљене линије, представљају један од фундаменталних чинилаца целокупног тржишта електронских комуникација, с обзиром на чињеницу да изнајмљене линије неким операторима, као преносна инфраструктура, представљају основно средство за пружање услуга. Такође, велики пословни корисници (као крајњи корисници) изнајмљене линије користе као средство за повезивање својих удаљених испостава преко којих остварују пренос различитих врста података.

Може се рећи да су изнајмљене линије, технички и правно, специфична врста строго дефинисаних и транспарентних преносних капацитета, тако да се приликом изнајмљивања линија од стране корисника (оператора) не очекују било каква додатна усклађивања. Наиме, термин изнајмљена линија се може дефинисати као фиксна „резервисана“ линија што, заправо, имплицира стални гарантовани проток (у оба смера, истовремено) без обзира на то о ком кориснику је реч (оператору или крајњем кориснику).

Услуга изнајмљених линија може да се оствари на различите начине, коришћењем различитих технологија и преносних медијума као што су: фиброоптички каблови, радио линкови, бакарне парице, итд., при чему се у изнајмљене линије убрајају аналогне и дигиталне изнајмљене линије.

Потребу за изнајмљеним линијама, као што је већ речено, имају и крајњи корисници и оператори тј. пружаоци електронских комуникационих услуга.

Полазна тачка за дефинисање релевантног тржишта је супституција на страни тражње. Под супституцијом на страни тражње се подразумева појава када су две или више услуга односно два или више производа на релевантном тржишту, са становишта

³ 2007/879/EC; 2007/879/EC rev 1 Commission Recommendation on relevant product and service markets

корисника, међусобно заменљиви у погледу карактеристика, цене и намене. Уколико постоји супституција на страни тражње, то значи да се корисници у случају релативно малог али значајног, трајног повећања цене услуге могу преоријентисати на лако доступне заменљиве услуге, одговарајући тако на повећање цене. Потврда да су одређене услуге заменљиве на страни тражње је смањење прихода (губитак продаје/смањење броја корисника) оператора који пружа релевантну услугу.

Супституција на страни понуде подразумева могућност других потенцијалних (алтернативних) оператора да, као одговор на промене цена, у „кратком“ временском периоду, понуде посматрану услугу на релевантном тржишту без значајнијих додатних трошкова и ризика. Појава нових оператора на тржишту, са истим или заменљивим услугама, представља конкуренцију операторима на релевантном тржишту.

Потенцијална конкуренција се односи на могућност уласка новог оператора на тржиште. Уколико постоји претња уласка новог оператора јавља се притисак од стране потенцијалних конкурената на постојеће операторе на тржишту и тиме подиже општи ниво конкуренције на тржишту.

Географска димензија релевантног тржишта је област (географско подручје) на коме постоји понуда и тражња за услугама под истим (сличним) условима за све учеснике на тржишту. При одређивању географске димензије релевантног тржишта у обзир се не узимају подручја на којима се услови на тржишту, у смислу конкуренције, значајно разликују.

3.1. Карактеристике релевантног тржишта изнајмљених линија

Изнајмљивање линија, као вид услуге у области електронских комуникација, односи се на пружање услуге изнајмљивања преносног капацитета између две терминалне тачке мреже. Изнајмљена линија се састоји од преносног дела, који си односи на преносни капацитет у језгру мреже, и терминалног дела, који се повезује оператора са локацијом крајњег корисника.

Основне карактеристике изнајмљене линије су:

1. капацитет (ширина пропусног опсега);
2. дужина линије;
3. географска локација терминалних тачака.

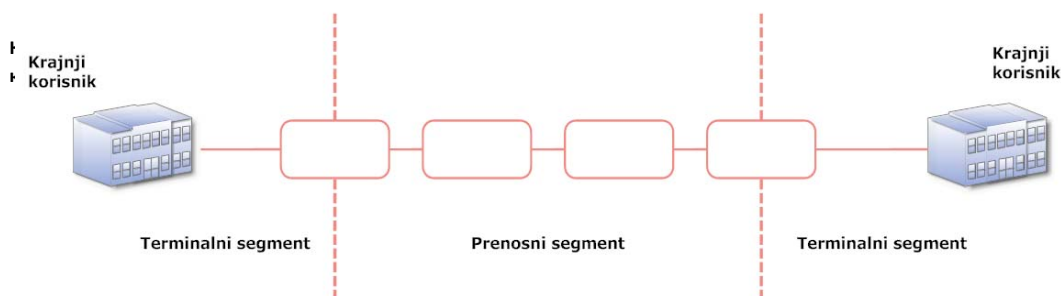
Према препорукама Европске комисије, релевантно тржиште изнајмљених линија на малопродајном нивоу треба да укључи и основни скуп изнајмљених линија. Малопродајно тржиште основног скупа изнајмљених линија се односи на дефинисан опсег изнајмљених линија и то према типу (аналогна, дигитална), намени (за пренос говора, података, симетричан/несиметричан пренос, и сл.) и капацитету изнајмљене линије.

Одредбом члана 69. Закона, ближе услове и начин коришћења основног скупа изнајмљених линија прописује Агенција, након одређивања оператора са ЗТС на релевантном тржишту изнајмљених линија.

3.1.1. Подела изнајмљених линија

Тржиште изнајмљених линија тј. изнајмљене линије могу, према намени и начину реализације, да се поделе у две категорије:

- терминални сегмент (*Terminating Segment*), који повезује опрему оператора корисника са опремом крајњег корисника, и
- преносни сегмент (*Trunk Segment*) који је капацитет у преносном систему и намењен је за повезивање тачака мреже оператора – корисника.

Слика 1. Приказ изнајмљене линије

Терминални сегмент изнајмљених линија може се дефинисати као веза између крајњег корисника и оператора, односно тачке у мрежи оператора од које крајњи корисник више нема резервисану линију само за себе.

Преносни сегмент изнајмљених линија је веза између терминалних тачака мреже оператора који пружа услугу изнајмљених линија и терминалних тачака мреже оператора корисника који на основу закљученог уговора има право приступа и коришћење читаве физичке везе.

Међутим, овакав теоријски приступ, који је у складу са Препоруком Европске комисије⁴ не може да да јасну разлику (или границу) између терминалног и преносног сегмента изнајмљених линија, што је и поткрепљено реалном сликом тржишта у Србији која је добијена анализом података из упитника које су доставили оператори. Наиме, ценовник изнајмљених линија предузећа Телеком Србија, као највећег оператора који пружа услугу изнајмљених линија, садржи податке који се односе само на капацитет и дужину (месни, међумесни) изнајмљене линије, што значи да цене не

⁴ 2007/879/EC Commission Recommendation on relevant product and service markets

зависе од тога да ли се ради о терминалном или преносном сегменту изнајмљених линија.

Горепоменути теоријски приступ разграничења и дефинисања терминалног и преносног сегмента изнајмљених линија има још један ограничавајући фактор. Наиме, граница између терминалног и преносног сегмента ће се неминовно померати услед сталног развоја и еволуције електронских комуникационих мрежа. То значи да ће се, на пример, тачка у оквиру опреме за пренос и мултиплексирање постепено померати све ближе кориснику, што ће за последицу имати значајно скраћивање просечне дужине каблова у мрежи за приступ. То би даље значило да би првобитно изнајмљена линија, која се састоји од терминалног сегмента, постала изнајмљена линија која би се састојала и од терминалног и од преносног сегмента.

У складу са тим, оваква подела тржишта изнајмљених линија може да постане веома проблематична уколико би обавезе наметнуте оператору са ЗТС зависиле од тога да ли се ради о терминалном или о преносном делу изнајмљених линија.

У пракси развијених земаља, на тржишту изнајмљених линија најчешће се разматра само терминални сегмент на veleпродајном нивоу.

На основу наведеног, Агенција релевантно тржиште изнајмљених линија неће делити на терминални и преносни сегмент, већ ће га третирати као тржиште изнајмљених линија „од краја до краја“ (*end to end*).

3.1.2. Малопродајни и veleпродајни ниво тржишта изнајмљених линија

Крајњи корисници, као што су различите компаније, организације, институције и јавне агенције (установе), изнајмљене линије користе за повезивање две или више својих географски раздвојених локација како би се успоставио несметан пренос различитих података. Овакав начин изнајмљивања линија, односно пружања услуге изнајмљивања линија, означава се као малопродајна услуга изнајмљених линија.

За разлику од поменуте малопродаје изнајмљених линија, главни „купци“ изнајмљених линија на veleпродајном нивоу су телекомуникациони оператори који изнајмљене линије користе за пружање других телекомуникационих услуга крајњим корисницима, или пак другим провајдерима (пружаоцима услуга електронских комуникација). На veleпродајном нивоу корисници услуге су пружаоци услуге фиксне телефоније, пружаоци услуга Интернета, мобилни оператори и др. Услуга изнајмљених линија ће нарочито добити на значају са појавом нових оператора.

Међутим, на основу података достављених од стране оператора о степену развијености и организацији мрежа, о врсти, капацитету и броју изнајмљених линијама по лицима којима се услуга пружа и о приходима оствареним од ове услуге, Агенција није

препознала да је на тржишту изнајмљених линија могуће одвојено посматрати малопродају и велепродају.

На основу достављених података, једини оператори који су пружали услугу изнајмљивања линија у периоду 2007-2009. године и првих шест месеци 2010. године су:

- Телеком Србија,
- Теленор д.о.о. Београд,
- ЈП ПТТ САОБРАЋАЈА „СРБИЈА“ а.д Београд,
- Vip Mobile д.о.о. Београд.

На основу оствареног прихода од пружања наведене услуге у 2008. и 2009. години, Телеком Србија заузима висок проценат тржишног учешћа. Међутим, поређењем података о оствареним приходима, може се уочити смањење тржишног учешћа Телеком Србија са 95%, колико је износило 2008. године, на приближно 88% у 2009. години. Иако постоји тренд смањења тржишног удела Телеком Србија, Агенција констатује да у блиској будућности не могу да се очекују веће промене и померања на тржишту у смислу старања конкуренције.

3.2. Супституција на страни тражње

Под супституцијом на страни тражње се подразумева понуда услуга које корисник сматра заменљивим, у погледу карактеристика, цене и намене, на посматраном релевантном тржишту. Уколико постоји супституција на страни тражње, значи да се корисници у случају релативно малог али значајног, трајног повећања цене услуге могу преоријентисати на лако доступне заменљиве услуге, одговарајући тако на повећање цене. Потврда да су одређене услуге заменљиве на страни тражње је смањење прихода (губитак продаје/смањење броја корисника) оператора који пружа услугу на релевантном тржишту.

При одређивању супститута на страни тражње, параметри који се узимају у обзир су:

- капацитет,
- цена,
- потребе корисника и навике.

У Препоруци Европске комисије 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима, при дефинисању изнајмљене линије наводи се да је реч о: „*додељеним конекцијама и капацитету*“ и скреће пажњу на поштовање принципа технолошке неутралности.

Агенција је идентификовала специфичне услуге (управљане услуге преноса података): IP-VPN, дарк фајбер (*dark fibre*) и Етернет (*Ethernet*), које омогућују изнајмљивање капацитета, а које се тренутно нуде у Републици Србији.

У циљу сагледавања супституције на страни тражње, Агенција приступа идентификовању услуга, односно производа који могу да пруже услуге које су функционално еквивалентне услузи традиционалне изнајмљене линије, тј. могу да буду блиски или савршени супститути за услугу традиционалних изнајмљених линија.

VPN (Virtual Private Network) је услуга која корисницима омогућава повезивање географски дистрибуираних локација у циљу реализације приватне мреже. Код технолошких решења која се заснивају на Интернет протоколу, терминална опрема корисника је везана за IP адресу коју дефинише крајњи корисник. Из тог разлога IP линије могу да се користе по принципу „од тачке до тачке“ или „од тачке до више тачака“. Услуга које омогућава крајњем кориснику пренос података и могућност избора пријема података са различитих дестинација тј. „од тачке до више тачака“ не представља услугу са еквивалентним карактеристикама у односу на традиционалну изнајмљену линију, јер не може да се гарантује стални проток, односно квалитет изнајмљене линије. Стога, иако је велики број пословних корисника у Републици Србији одлучио да реализује своје приватне мреже коришћењем услуге VPN, **Агенција закључује да капацитети који обезбеђују услугу комутирања на захтев и који обезбеђују повезаност „од тачке ка више тачака“ не представљају услуге које су функционално еквивалентне традиционалним изнајмљеним линијама, односно услуге VPN не представљају потпуни супститут за услуге изнајмљених линија.**

Етернет (Ethernet) је најраширенија мрежна технологија, која се због брзог технолошког развоја, раширености и повољних цена све више појављује као стандардна технологија за широкопојасне мреже. Етернет линије су доступне у капацитетима од 10 Mb/s или 100 Mb/s, 1 Gb/s и 10 Gb/s. У Републици Србији се Етернет, за сада, нуди са капацитетом до 10 Mb/s. Етернет, за разлику од традиционалне изнајмљене линије, у основи не омогућава константну ширину пропусног опсега (сталну брзину), што се веома лако постиже уградњом додатних конвертора (интерфејса). Стога, Етернет може уз мање (једноставне) модификације да се конфигурише, чиме се омогућава пружање услуге која је функционално еквивалентна услузи традиционалне изнајмљене линије великог капацитета.

Са становишта цена, Агенција констатује да би оператори, користећи јефтинију Етернет технологију, своје услуге могли да пружају по нижим ценама у односу на конкуренцију која за пружање својих услуга, као средство, користи традиционалне изнајмљене линије.

На основу свега наведеног, може се закључити да Етернет представља супститут за услугу изнајмљених линија на страни тражње.

3.3. Супституција на страни понуде

Приликом процене супституције на страни понуде узима се у обзир вероватноћа да оператори који тренутно нису активни на релевантном тржишту, без значајнијих улагања, као одговор на мало али значајно, трајно повећање цена оператора са ЗТС,

почну са пружањем услуга на посматраном тржишту, у прихватљивом временском року, чиме би се створили услови за притисак од стране конкуренције на тржишту.

Оператори који изнајмљене линије користе за пружање услуга крајњим корисницима, користе различиту преносну инфраструктуру као што су: мрежа реализована бакарним парицама, кабловска мрежа, оптичка мрежа и бежична мрежа (FWA). У последње време, оператори се све више опредељују за Етернет који је једна од најраспрострањенијих локалних мрежа на свету. Брз технолошки развој, доступност и широка распрострањеност, али и ценовна приступачност Етернета (као мрежне технологије) доприноси све већој заступљености мрежа заснованих на Етернету. Са новом, 10-гигабитном Етернет технологијом, Етернет постаје све већи конкурент традиционалним изнајмљеним линијама.

Сходно наведеном и у складу са новим регулаторним оквиром, Агенција релевантно тржиште неће анализирати у зависности од технологије, већ ће приликом одређивања замена (супститута) за услугу на страни понуде у обзир узимати услуге које су по својој функционалности и цени сличне или готово једнаке услузи изнајмљивања линија.

У Прегледу релевантних тржишта Европске комисије⁵, у напомени број 13 стоји да „изнајмљене линије са алтернативним интерфејсима (укључујући и Етернет) морају да се укључе у veleпродајно тржиште изнајмљених линија уколико се покаже да су, према принципима права конкуренције, изнајмљене линије са алтернативним интерфејсима заменљиве са изнајмљеним линијама са традиционалним врстама интерфејса, нарочито ако су њихова функционалност и цена упоредиви (једнаки)“.

Поређењем карактеристика приступног (терминалног) дела традиционалних изнајмљених линија са Етернетом, приликом одређивања супститута на страни тражње, може се рећи да, иако Етернет у основи не омогућава константну ширину пропусног опсега (сталну брзину), уградњом додатних конвертора (интерфејса), уз мање измене, може да се конфигурише тако да **Етернет представља услугу која је функционално еквивалентна услузи традиционалне изнајмљене линије великог капацитета.**

Дарк фајбер (*dark fibre*) представља положено оптичко влакно које је део оптичке мрежне инфраструктуре, а које оператор који је извршио полагање кабла за своје потребе тренутно не користи. Агенција констатује да, с обзиром на своје функционалне особине, дарк фајбер може да представља супститут на страни понуде и може да буде део релевантног тржишта изнајмљених линија. **Међутим, с обзиром на то да Агенција не располаже подацима о пружаоцима ових услуга, нити о ценама изнајмљивања за претходни период, дарк фајбер тренутно не може да се уврсти у релевантно тржиште изнајмљених линија.**

⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee of regions on market reviews under the EU Regulatory Framework (2nd report), Consolidating the internal market for electronic communications, 11.7.2007

3.4. Потенцијална конкуренција

Анализом података добијених од оператора закључно са даном 30.06.2010. године, утврђено је да практично не постоји ефективна конкуренција на тржишту изнајмљених линија. Разлог за то је чињеница да је инфраструктура која се користи за пружање услуге изнајмљених линија, у готово стопроцентном власништву Телеком Србија.

Међутим, у наредном периоду би могло да дође до промена на тржишту изнајмљених линија. Наиме, већи оператори електронских комуникација који већ имају изграђену сопствену мрежну инфраструктуру, у оквиру своје понуде могу да пруже услугу изнајмљених линија на релевантном тржишту у Републици Србији. Поред поменутих оператора, као потенцијални пружаоци услуге изнајмљивања линија издвајају се јавна предузећа: Електропривреда Србије, Железнице Србије и Транс нафта. Наиме, поменута предузећа имају, у значајној мери, изграђену оптичку инфраструктуру, коју у овом тренутку користе за сопствене потребе. Уколико би се ова јавна предузећа одлучила за комерцијално пружање услуга изнајмљивања линија, Агенција констатује да би на тржишту изнајмљених линија дошло до промена које би се огледале у стварању израженије и ефикасније конкуренције, што би за последицу имало стварање повољнијих услова за све будуће кориснике услуга изнајмљених линија, у целини.

У складу са горе наведеним, Агенција констатује да на veleпродајном тржишту изнајмљених линија не постоји конкуренција. У наредном периоду се може очекивати појава нових оператора, међутим, још увек је неизвесно када ће поменути потенцијални пружаоци услуга изнајмљених линија ући на ово тржиште.

3.5. Географска димензија тржишта

Граница географске димензије релевантног тржишта је по правилу одређена подручјем које је покривено мрежом и подручјем на којем су регулаторни услови једнаки. Како ће се одредити географска димензија тржишта зависи и од процене супституције на страни тражње и супституције на страни понуде.

С обзиром на то да су услови за пружање услуге изнајмљених линија једнаки на читавој територији Републике Србије и да нису везани за посебне регионе или подручја, може се рећи да је географска димензија тржишта изнајмљених линија цела територија Републике Србије.

3.6. Закључак о релевантном тржишту

На основу података које су оператори доставили Агенцији о броју и капацитету изнајмљених линија, о приходима од пружања услуге изнајмљивања линија и о мрежној инфраструктури, као и на основу спроведене анализе, Агенција је закључила да релевантно тржиште изнајмљених линија подразумева (чини) искључиво veleпродајни ниво.

Такође, из горенаведених разлога, изнајмљене линије се неће делити на терминални и преносни сегмент, већ ће се третирати као изнајмљена линија „од краја до краја“ (*end to end*).

При одређивању супститута на страни тражње и на страни понуде, Агенција је утврдила да Етернет технологија представља услугу која је замена за традиционалне изнајмљене линије. Наиме, како је већ речено, Етернет, уз одређене модификације (одређеним конфигурисањем), може да омогући услугу која је функционално еквивалентна услузи традиционалне изнајмљене линије великог капацитета. Такође, цене Етернет линкова могу да изврше значајан притисак на монополисту који пружа услугу традиционалних изнајмљених линија. На тај начин би конкуренти, користећи јефтинију Етернет технологију, могли да пружају своје услуге по нижим ценама у односу на конкуренцију која за пружање својих услуга, као средство, користи традиционалне изнајмљене линије.

Агенција је закључила да на релевантном тржишту изнајмљених линија у Републици Србији тренутно не постоји ефективна конкуренција. Главни разлог за овакво стање лежи у чињеници да је готово читава инфраструктура која се користи за комерцијално пружање услуге изнајмљених линија у власништву Телеком Србија.

Тржиште изнајмљених линија у географској димензији обухвата територију Републике Србије.

4. АНАЛИЗА РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА

Анализа релевантног veleпродајног тржишта изнајмљених линија се спроводи са циљем да се утврди евентуално постојање оператора са ЗТС на датом тржишту, као и да се утврди потреба за увођењем обавеза. Значајна тржишна снага, како је дефинисано одредбом члана 61. Закона, подразумева да оператор, сам или заједно са другим операторима, има доминантан положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкурената, својих корисника и потрошача. Када је дефинисање значајне тржишне снаге у питању, потребно је анализом додатно испитати да ли постоје повезана тржишта као и преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште.

Анализа релевантног тржишта се обавља у складу са критеријумима који су наведени у даљем тексту, а предвиђени су одредбом члана 61. Закона.

4.1. Критеријуми за утврђивање појединачне значајне тржишне снаге

Критеријуми за утврђивање значајне тржишне снаге појединачног оператора представљају параметре који морају у одређеној мери да буду задовољени да би била створена адекватна основа за доношење одговарајућих одлука и могуће идентификовање потенцијалног оператора са ЗТС.

За утврђивање појединачне тржишне снаге оператора коришћени су следећи критеријуми:

1. величина оператора, конкурената и тржишно учешће;
2. контрола над инфраструктуром чији обим не може лако да се реплицира;
3. технолошке предности;
4. недостатак или низак ниво преговарачке моћи купца;
5. економија обима;
6. економија опсега;
7. степен вертикалне интеграције;

4.1.1. Величина оператора и конкурената и тржишно учешће

Тржишно учешће представља основни и изузетно значајан показатељ снаге појединачног оператора и његове улоге на релевантном тржишту. Тржишно учешће појединачног оператора представља процентуално учешће у укупном обиму пружених услуга као и учешће у укупном износу остварених прихода на релевантном тржишту у одређеном временском периоду.

Посматрано у складу са Смерницама Европске комисије 2002/С 165/03⁶, тржишно учешће појединачног оператора представља услов који је потребно задовољити, али не

⁶ Commission guidelines on market analysis and the assessment of significant market power under the Community regulatory framework for electronic communications networks and services (2002/С 165/03)

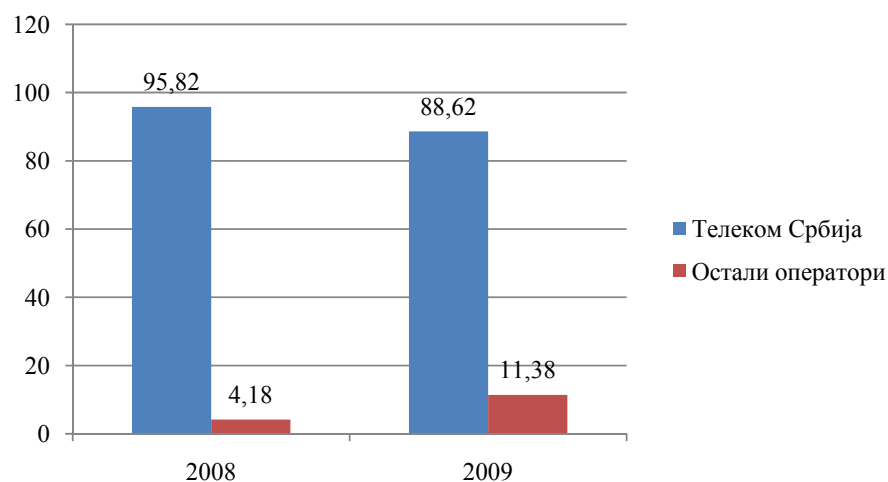
представља комплетну основу за одређивање потенцијалне значајне тржишне снаге. Тржишно учешће је нужно посматрати као значајан показатељ због тога што је изузетно мала вероватноћа да оператор који заузима релативно мали проценат тржишта (мерен обимом пружених услуга и/или оствареним приходима) може да остварује значајну улогу на одређеном тржишту. У складу са праксом ЕУ, тржишно учешће испод 25% се сматра ограничавајућим фактором у остваривању значајне тржишне снаге. С друге стране, узимајући у обзир праксу Европске комисије, уколико оператор има тржишно учешће од преко 50%, постоји основана сумња да он може да остварује појединачну значајну тржишну снагу.

При оцени значајне тржишне снаге неопходно је имати у виду и временску компоненту, што се односи на кретање тржишног учешћа оператора у одређеном временском периоду. Промене у кретању тржишног учешћа током времена могу представљати показатељ одређених кретања у правцу јачања конкуренције, али се то мора посматрати у склопу осталих показатеља због тога што значајна тржишна снага може постојати и у случају када тржишно учешће одређеног оператора бележи смањење у одређеном временском периоду.

Према достављеним подацима, оператори који пружају услугу изнајмљивања линија су:

- Телеком Србија,
- Теленор д.о.о. Београд,
- ЈП ПТТ САОБРАЋАЈА „СРБИЈА“ а.д Београд,
- Vip Mobile d.o.o. Београд.

Тржишно учешће оператора према приходима приказано је на слици испод.

Слика 2. Тржишно учешће оператора према приходима од изнајмљивања линија

Имајући у виду изузетно висок степен тржишног учешћа Телеком Србија мерено приходима на релевантном тржишту изнајмљивања линија, Агенција констатује да овакав положај на тржишту омогућава Телеком Србија да се понаша независно од конкурената, корисника и крајњих корисника.

4.1.2. Контрола над инфраструктуром чији обим не може лако да се реплицира

Оваква ситуација на одређеном тржишту постоји када један оператор има контролу над значајним делом електронске комуникационе инфраструктуре или чак над целом мрежом.

Инфраструктурна улагања, са економског аспекта, представљају значајан и свеобухватан вид улагања у капацитете, системе и услуге који представљају основу за обављање одређене економске активности. Инфраструктурна средства се одликују високим трошковима, дугим временом везивања средстава, а, што је од изузетног значаја, поседовање овакве врсте средстава испољава значајне карактеристике монопола.

Када је инфраструктура за пружање услуге електронских комуникација у питању, присутни су високи трошкови изградње који представљају компоненту коју није могуће у потпуности надокнадити у случају евентуалног повлачења са тржишта.

Да би приступио крајњим корисницима, оператор мора да изгради сопствену инфраструктуру или да користи постојећу инфраструктуру другог оператора. Без обзира на врсту технологије, због свих поменутих карактеристика инфраструктурних улагања, изградња сопствене инфраструктуре представља изузетно тежак и захтеван поступак уласка на одређено тржиште. То се односи како на саме грађевинске радове (постављање канализације, провлачење каблова) тако и на сам поступак добијања потребних дозвола.

Телеком Србија располаже комплетном инфраструктуром за пружање услуга изнајмљивања линија, а то значи да поседује:

- мрежу за приступ,
- системе преноса,
- мрежу за транспорт,
- канализацију у којој је положена кабловска инфраструктура.

Од горенаведене инфраструктуре тешко је реплицирати (са становишта потребне количине средстава и уложеног времена) мрежу за приступ и канализацију. Како ово представља основ за услуге изнајмљивања линија, можемо закључити да, када је реч о

тржишту изнајмљивања линија, предузеће Телеком Србија контролише инфраструктуру која не може лако да се реплицира.

Што се тиче динамике будућег развоја, Телеком Србија је у могућности да искористи све предности претходно изграђене инфраструктуре за ширење сопствених активности и јачање утицаја на релевантном тржишту.

У складу са претходно наведеним, може се закључити да је овај вид инфраструктуре тешко реплицирати и да би овакав тип инвестиционих улагања захтевао велике износе средстава као и утрошак времена. Због тога се може извести закључак да **на релевантном тржишту ни један оператор нема могућности да реплицира постојећу инфраструктуру коју поседује Телеком Србија и да на тај начин угрози тржишни положај који ово предузеће има на релевантном тржишту изнајмљених линија.**

4.1.3. Технолошке предности

Када су у питању технолошке предности или супериорност одређених учесника на тржишту, суштинска предност се односи на већ постојећу мрежу тј. постављену инфраструктуру за пружање услуге изнајмљивања линија.

У случају изнајмљивања линија, издваја се инфраструктура Телеком Србија, као водећег оператора на посматраном тржишту. Ова инфраструктура, због своје комплексности, трошкова изградње, као и времена које је потребно да се она изгради и стави у функцију, пружа огромне предности и технолошку супериорност предузећу које је има у поседу.

4.1.4. Недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца

Када на релевантном тржишту постоји одређен степен преговарачке моћи купаца онда то подразумева постојање способности купаца одређене услуге електронских комуникација, да утичу на понашање пружаоца услуге. Преговарачка моћ купаца се у суштини манифестује путем утицаја на ценовну политику пружаоца услуге, као и на квалитет саме услуге. Преговарачка моћ купаца постоји када купци имају довољно јак утицај, када је омогућено њихово колективно деловање, као и када су трошкови преласка на другу услугу која задовољава исту потребу купаца ниски.

Недостатак преговарачке моћи купаца на релевантном тржишту електронских комуникација значи да купци и поред сопственог утицаја на приходе пружаоца релевантне услуге као и добре информисаности, немају одговарајуће могућности да на пружаоца услуге и утичу. Ова чињеница у великом мери има корелацију са евентуалним постојањем или непостојањем супститута за одређени производ или услугу.

Имајући у виду велепродајно тржиште изнајмљивања линија, може се констатовати да постоји занемарљиво мала преговарачка моћ купаца.

Инфраструктура за приступ путем бакарне парице на велепродајном нивоу у потпуности је у власништву Телеком Србија.

4.1.5. Економија обима

Економија обима се односи на смањивање просечних трошкова пружања услуге изнајмљених линија путем продукције већег обима услуга и повећања броја корисника. У суштини, ово се односи на ситуацију у којој постоји могућност да се већ креирана инфраструктура за пружање одређене врсте услуге електронских комуникација, а која у себи садржи високе фиксне трошкове, без значајних додатних трошкова искористи за ширење базе корисника.

Када је тржиште изнајмљених линија у питању, пошто је извршено иницијално улагање у инфраструктуру, просечни трошкови се смањују са повећањем обима пружања услуга. Телеком Србија је дуго времена био једини оператор фиксне телефоније и као такав располаже изузетно развијеном инфраструктуром, путем које има могућности за пружање широког асортимана услуга електронских комуникација. **Што се тиче изнајмљених линија, Телеком Србија користи постојећу инфраструктуру за ширење базе корисника и на тај начин остварује значајну економију обима, што представља отежавајућу околност за наступ других оператора на релевантном тржишту.**

4.1.6. Економија опсега

Економија опсега подразумева уштеду у трошковима која произилази из заједничке употребе неке инфраструктуре за пружање више врста производа. У области електронских комуникација обично се јавља тамо где постоје капацитети тј. мрежа која може да се користи за пружање више различитих услуга. Ово такође представља једну од потенцијалних баријера за улазак. С обзиром на то да закупом линије корисник дефинише услуге које ће пружати (уз ограничење протока), може се закључити да **постоји економија ширине, јер Телеком Србија преко исте инфраструктуре пружа услуге фиксне телефоније, Интернета и IPTV.**

4.1.7. Степен вертикалне интеграције

Вертикална интеграција се односи на процес у коме се врши обједињавање фаза у ланцу стварања вредности. То је процес у коме привредни субјект преузима контролу над производњом инпута (вертикална интеграција уназад), или над дистрибуцијом производа – кретање према потрошачима (вертикална интеграција унапред).

Вертикална интеграција, као врста неконкурентског понашања, представља повезивање и комбинацију различитих процеса производње, дистрибуције и продаје у оквиру гране, од стране једног привредног субјекта, у циљу повећања тржишне моћи елиминисањем потенцијалне конкуренције. Овакав вид неконкурентног понашања подразумева ограничавање потенцијалних улазака на тржиште контролисањем великопродајног и малопродајног тржишта, односно потенцијалну могућност премештања тржишне моћи на veleпродајно, а да се при том не промене цене на малопродајном тржишту.

Пошто у потпуности контролише целокупан процес пружања услуге јер поседује комплетну инфраструктуру преко које дистрибуира услугу крајњим корисницима, Телеком Србија је вертикално интегрисана компанија.

4.2. Закључак

На основу наведених критеријума за оцену постојања оператора са ЗТС на veleпродајном тржишту изнајмљених линија, Агенција закључује да Телеком Србија поседује степен економског утицаја који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкуренције, својих корисника и крајњих корисника, те да представља оператора са ЗТС на овом релевантном тржишту.

5. ПРЕПРЕКЕ ЗА РАЗВОЈ ТРЖИШНЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ

Под препрекама за развој тржишне конкуренције се подразумева понашање оператора са значајном тржишном снагом које је усмерено на избацивање постојећих конкурената са тржишта, спречавање уласка нових конкурената на тржиште, као и друге врсте понашања које штете интересима крајњих корисника.

Потенцијалне препреке за развој тржишне конкуренције се идентификује са циљем стварања адекватне основе за утврђивање обавеза.

Регулаторна пракса европских земаља идентификује основне врсте понашања оператора које стварају препреке за развој тржишне конкуренције⁷ и представљају препреке које се могу појавити на сваком тржишту, а то су:

1. вертикално преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште, што се односи на:
 - одбијање договора/ускраћивање приступа,
 - преношење тржишне снаге путем неценовних механизма,
 - преношење тржишне снаге путем ценовних механизма;
2. хоризонтално преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште, што се односи на:
 - везивање услуга,
 - унакрсно субвенционисање;
3. значајна тржишна снага на појединачном тржишту:
 - постављање баријера за улазак на тржиште,
 - неконкурентско понашање везано за цене,
 - неефикасност/непродуктивност.

5.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште

Вертикално преношење тржишне снаге између тржишта се односи на случај када оператор преноси снагу са тржишта где поседује значајну тржишну снагу на потенцијално конкурентно малопродајно тржиште. Вертикално преношење значајне тржишне снаге се односи на ситуацију где је оператор присутан на више различитих тржишта. Телеком Србија има изузетно високо учешће на релевантном тржишту изнајмљених линија и у позицији је да контролише инпуте, као нпр. делове изнајмљених линија, који су неопходни потенцијалним конкурентима и тако утиче на

⁷ Revised ERG Common Position on the approach to appropriate remedies in the ECNS regulatory framework, Final Version May 2006, ERG (06) 33

услове конкуренције на тржишту. Постоје следећи начини вертикалног преношења тржишне снаге:

- Одбијање договора/ускраћивање приступа;
- Преношење тржишне снаге путем неценовних механизма;
- Преношење тржишне снаге путем ценовних механизма.

5.1.1. Одбијање договора/ускраћивање приступа

Овакво стање на тржишту се односи на ситуацију у којој оператор са ЗТС у потпуности одбија да понуди veleпродајну услугу, као и на ситуацију у којој оператор са ЗТС нуди услугу али под неповољним условима⁸. У овом одељку је обрађен само први случај везан за потпуно одбијање пружања одређене услуге, док је други случај разматран у другим поглављима као што је неконкурентско понашање везано за цене.

Оператор са ЗТС који послује на одређеном veleпродајном тржишту, може пренети снагу на малопродајни ниво на такав начин да одбије договор или ускрати приступ операторима који су на малопродајном нивоу конкуренција његовом малопродајном делу или повезаним друштвима.

У вези са проценама које су наведене у претходним деловима анализе, Агенција констатује да Телеком Србија може имати подстицај да другим операторима ускрати приступ на релевантном тржишту.

Да би ускраћивање приступа представљало проблем потребно је да оператор са ЗТС на veleпродајном нивоу пружа услугу која је неопходна другим операторима при пружању услуга крајњим корисницима на повезаном малопродајном тржишту.

Агенција констатује да би, у одсуству регулације, оператор са ЗТС на релевантном тржишту, могао да има јак подстицај да ускрати приступ својој мрежи и да одбије договор са постојећим или потенцијалним конкурентима, који ту услугу користе за пласирање својих услуга на повезаном малопродајном тржишту.

5.1.2. Преношење тржишне снаге путем неценовних механизма

Код преношења тржишне снаге путем неценовних механизма разматрани су следећи случајеви:

1. тактике одуговлачења;
2. ускраћивање информација;
3. неоправдани захтеви;
4. неоправдано коришћење информација;

⁸ Документ ERG, ERG(06) 33 - Revised ERG Common Position on the approach to Appropriate remedies in the ECNS regulatory framework

5. дискриминација квалитетом услуге.

5.1.2.1. *Тактике одуговлачења*

Један од механизма преношења значајне тржишне снаге на неценовним основама су тактике одуговлачења (одлагања). Тактике одуговлачења се односе на ситуације у којима оператор са ЗТС не одбија пружање veleпродајне услуге, али је пружа са закашњењем у односу на исте услуге које пружа свом малопродајном делу (за сопствене потребе) или повезаним друштвима. На тај начин оператор са ЗТС доводи постојеће и потенцијалне операторе кориснике veleпродајне услуге у неравноправан положај на вертикално повезаном veleпродајном и малопродајном тржишту, будући да је veleпродајна услуга на тржишту неопходна за пружање услуга крајњим корисницима.

Агенција констатује да би, у одсуству регулације, Телеком Србија могао да искористи тактике одуговлачења у преговорима с новим операторима корисницима који улазе на тржиште. Телеком Србија би могао да покуша да што дуже одложи потписивање уговора са новим операторима на тржишту с циљем очувања свог тржишног учешћа на припадајућем малопродајном тржишту и вертикално повезаном veleпродајном тржишту.

5.1.2.2. *Ускраћивање информација*

Други механизам преношења тржишне снаге се односи на ситуацију у којој оператор са ЗТС на релевантном тржишту, свом малопродајном делу или повезаним друштвима, даје информације важне за пружање услуга на малопродајном тржишту, а исте информације ускраћује операторима који користе или намеравају да користе veleпродајну услугу оператора са ЗТС на основу које желе да пружају услуге које су конкурентне на малопродајном делу тржишта. На тај начин, оператор са значајном тржишном снагом преноси свој доминантан положај на малопродајни ниво и доводи операторе кориснике veleпродајне услуге у неповољан положај у односу на сопствену малопродају односно повезана друштва.

Агенција констатује да би Телеком Србија, као оператор са ЗТС на veleпродајном тржишту изнајмљених линија и као вертикално интегрисани оператор, у одсуству регулације, могао ускратити информације и тиме довести другог оператора у подређени тржишни положај. Из тог разлога други оператор не би био у могућности да адекватно и на време реагује на тржишна кретања, посматрано у односу на малопродајни део оператора са ЗТС.

5.1.2.3. *Неоправдани захтеви*

Следећи механизам неценовног преношења значајне тржишне снаге се односи на постављање неоправданих захтева који нису неопходни за пружање услуга, а налазе се

у уговору о пружању одређене veleпродајне услуге. Овакви тржишни потези су праћени неоправданим повећањем трошкова и одузимањем времена потенцијалним конкурентима. Агенција констатује да би Телеком Србија, у одсуству регулације, могао да користи различите врсте неоправданих захтева којима би утицао на пословање и трошкове потенцијалне конкуренције. Такође, Телеком Србија би могао неоправдано да подстиче коришћење скупљих технологија за пружање одговарајућих услуга како би се повећали трошкови потенцијалне конкуренције, као и да постави одговарајуће неоправдане услове плаћања у односу на износ закупљених услуга, а све у циљу јачања сопственог тржишног положаја на релевантном тржишту.

5.1.2.4. Неоправдано коришћење информација

Неоправдано коришћење информација о конкурентима спада у ред неценовних механизма које оператор са ЗТС може да искористи како би повећао трошкове конкурената или умањио зараду на вертикално повезаном veleпродајном и малопродајном тржишту. Наиме, овде се ради о подацима које доминантном оператору, у оквиру пружања veleпродајних услуга, дају постојећи или потенцијални конкуренти. Агенција констатује да би у одсуству регулације, Телеком Србија био у могућности да тражи одговарајуће информације од потенцијалне конкуренције, као и да исте искористи за јачање сопствене тржишне позиције.

5.1.2.5. Дискриминација квалитетом услуге

Дискриминација квалитетом услуге се односи на случај када оператор са ЗТС на овај начин утиче на повећање трошкова или смањење профита конкуренције на малопродајном нивоу. Агенција констатује да би Телеком Србија, у одсуству регулације, могао на различите начине да утиче на квалитет услуге и отклањање могућих кварова при пружању релевантне veleпродајне услуге као и садржаја везаних за пружање других електронско комуникационих услуга.

5.1.3. Преношење тржишне снаге путем ценовних механизма

Преношење тржишне снаге путем ценовних механизма односи се на ситуацију у којој оператор са ЗТС нуди одређену услугу, неопходну за пружање неке друге услуге, по различитим ценама својим повезаним друштвима у односу на постојеће и потенцијалне конкуренте на одговарајућем тржишту.

Агенција констатује да би Телеком Србија, као оператор са ЗТС на релевантном тржишту изнајмљених линија и као вертикално интегрисана компанија, могао да, у одсуству регулације, примени дискриминацију на основу цена. Ово би значило понуду услуге операторима који представљају конкуренцију на тржишту по ценама које су више од оних по којима ту исту услугу пласира својим повезаним друштвима. На такав начин се може директно утицати на пословне резултате оператора конкурената на одговарајућем тржишту.

Путем постављања цене на виши ниво од онога под којим се услуга нуди сопственом предузећу или повезаним друштвима, Телеком Србија може да пренесе снагу на вертикално повезано малопродајно тржиште и да на том тржишту понуди услугу по одређеној малопродајној цени. Да би остали оператори били конкурентни, морали би да понуде услугу по истим или нижим ценама на малопродајном тржишту, при чему не би били у могућности да остваре профит или чак да покрију настале трошкове. Ниво малопродајних цена са којима би морали да конкуришу остали оператори у односу на постављене veleпродајне цене довео би до ценовног истискивања маргине профита (*price squeeze*), односно на дужи рок до неекономичног и нерентабилног пословања оператора као и до њиховог истискивања са тржишта.

5.2. Механизми хоризонталног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште

Хоризонтално преношење тржишне снаге се односи на оператора који послује на различитим тржиштима која нису вертикално повезана и где оператор има статус оператора са ЗТС на једном од тих тржишта. Под одређеним условима оператор може да пренесе своју значајну тржишну снагу са тржишта на којем има тај статус на друго потенцијално конкурентно тржиште. Овакав вид хоризонталног преношења се може остварити између малопродајних, veleпродајних или између малопродајног и veleпродајног тржишта која нису вертикално повезана.

Регулаторна пракса у земљама Европске уније препознаје два типа тржишног поступања која се могу подвести под хоризонтално преношење значајне тржишне снаге оператора:

- Везивање услуга;
- Унакрсно субвенционисање.

5.2.1. Везивање услуга

Везивање услуга као механизам хоризонталног преношења значајне тржишне снаге, подразумева да су куповина и коришћење одређене услуге или производа условљени куповином додатних производа/услуга. На овај начин оператор има могућност да значајно прошири базу корисника своје услуге као и да оствари одређени степен примене алтернативних решења која су везана за смањивање цена и унакрсно субвенционисање одређене услуге које су везане и припадају другим тржиштима.

На тржишту изнајмљених линија није заступљен овакав начин наступа јер су све услуге унапред дефинисане приликом склапања уговора.

5.2.2. Унакрсно субвенционисање

Унакрсно субвенционисање, као механизам хоризонталног преношења тржишне снаге, јавља се у ситуацији када оператор, у одсуству регулације, формира цену услуге изнад

трошкова на оном тржишту где се испољава његова значајна тржишна снага, како би услугу на повезаним суседним тржиштима понудио по цени која је формирана испод нивоа трошкова.

Агенција констатује да би Телеком Србија, као оператор са ЗТС на релевантном тржишту изнајмљених линија и као вертикално интегрисани оператор, у одсуству регулације, могао да понуди услугу изнајмљених линија по цени која је изнад нивоа трошкова. На овај начин се остварује ситуација препозната као *margin squeeze*, где се од стране оператора са ЗТС директно увећавају трошкови потенцијалних конкурената и њихове цене чине неконкурентним или мање конкурентним у односу на малопродајне цене сопствених услуга. Овакво поступање Телекома Србија би довело би до нарушавања ефикасне конкуренције, као и до истискивања других оператора са тржишта.

5.3. Значајна тржишна снага на појединачном тржишту

5.3.1. Постављање баријера за улазак на тржиште

Овај критеријум се односи на постојање одређених околности које онемогућавају или у значајној мери отежавају потенцијалној конкуренцији улазак и ширење на релевантном тржишту. Постојање нижих баријера на тржишни раст и експанзију значи постојање активније конкуренције. Са друге стране, високе баријере при уласку на тржиште, умањују потенцијал развоја одређеног тржишта.

Баријере за улазак на тржиште на првом месту могу бити структуралне и односе се на комплексност инфраструктуре потребне за пружање услуга из области електронских комуникација као и високим трошковима (*sunk costs*) неопходним за успостављање такве инфраструктуре.

У целини посматрано, баријере уласку на тржиште се односе на:

- Апсолутне трошковне предности
- Постојање прећутних споразума
- Патенте и интелектуална права власништва
- Приступ дистрибуцији
- Диференцијацију производа
- Трошкове преласка на пружање других услуга
- Економију обима
- Учинак искуства

Сви ови фактори понаособ представљају могућности које су на располагању оператору са значајном тржишном снагом. Агенција констатује да би Телеком Србија у одсуству регулације могао у великој мери да користи наведене баријере уласку на тржиште.

5.3.2. Неконкурентно понашање везано за цене

Неконкурентско понашање везано за цене може се јавити у следећим случајевима:

- Превисоке цене
- Дискриминација на ценовној основи

Први случај се односи на ситуацију где се примењују превисоке цене. Цене се сматрају превисоким уколико омогућавају постизање и одржавање вишег нивоа профита у односу на ниво профита који би био остварен на тржишту на ком постоји задовољавајући ниво конкуренције. Предузеће са значајном тржишном снагом може формирати цену значајно изнад трошкова, на нивоу који максимизира профит при датој тражњи. На овај начин умањује се потрошачки вишак који представља разлику између цене коју је потрошач спреман да плати за одређену робу/услугу и цене коју он заиста плаћа. При оваквој ситуацији на тржишту ствара се основа за регулаторну интервенцију.

Други облик неконкурентског понашања везаног за цене односи се на ситуацију где се примењује дискриминација на ценовној основи. Ово се односи на ситуацију где се иста услуга произведена уз исте трошкове продаје по различитим ценама као и на ситуацију где су трошкови производње различити а продајна цена иста. За дискриминацију путем цена потребно је да буду испуњени следећи услови:

- значајна тржишна снага предузећа,
- могућност класификације/одабира клијената,
- могућност превенције препродаје услуге.

У пракси се неконкурентско понашање везано за цене манифестује кроз понуду услуге операторима који представљају конкуренцију на тржишту по ценама које су више од оних по којима се иста услуга нуди сопственим повезаним друштвима. Овим путем је могуће извршити директан утицај на пословне резултате оператора конкурената на одговарајућем тржишту. На овај начин се постојећи или потенцијални оператори на тржишту доводе у изузетно неповољан положај.

Агенција констатује да би Телеком Србија, као оператор са значајном тржишном снагом на релевантном тржишту изнајмљених линија и као вертикално интегрисана компанија, могао да, у одсуству регулације, примени неконкурентске облике понашања везане за цене.

5.3.3. Неефикасност/непродуктивност

Овај параметар значајне тржишне снаге на појединачном тржишту се односи на:

- недостатак инвестиција,
- превисоке трошкове,
- низак ниво квалитета.

Оваква ситуација на тржишту се јавља када оператор са значајном тржишном снагом није под притиском од стране конкуренције да снижава трошкове, значајније инвестира и подиже ниво квалитета услуге. Према Регулативи ЕУ⁹ проблем је посебно препознат тамо где оператор са значајном тржишном снагом пружа сет различитих услуга у области електронских комуникација за које се може користити већ утврђена значајна инфраструктура која се не може лако дуплицирати.

Агенција констатује да би Телеком Србија, као оператор са значајном тржишном снагом на релевантном тржишту изнајмљених линија и као вертикално интегрисана компанија, могао да, у одсуству регулације, у одређеној мери испољи наведене карактеристике овог критеријума.

⁹ ERG (06) 33 Revised ERG Common Position on the approach to Appropriate remedies in the ECNS regulatory framework

6. ОБАВЕЗЕ ЗА ОПЕРАТОРЕ СА ЗНАЧАЈНОМ ТРЖИШНОМ СНАГОМ

На основу спроведене анализе, Агенција је идентификовала Телеком Србија као оператора са ЗТС на овом тржишту. Сходно одредби члана 62. Закона, Агенција ће донети решење којим ће се Телеком Србија именовати за оператора са ЗТС, којим ће бити одређене регулаторне обавезе. Тиме ће се на релевантном тржишту створити услови као да постоји конкуренција, односно омогућиће се и потенцијалној конкуренцији да на овом тржишту равноправно послује, по економским принципима.

Приликом одређивања обавеза полази се од следећих циљева:

- Развој релевантног тржишта,
- Развој конкуренције,
- Остваривање интереса крајњих корисника,
- Промовисање инвестиција и иновација.

Имајући у виду све претходно изнето, на релевантном тржишту изнајмљених линија Телекому Србија одређују се следеће обавезе:

1. Објављивање одређених података,
2. Недискриминаторно поступање,
3. Рачуноводствено раздвајање.
4. Контрола цена и примена рачуноводства трошкова и
5. Пружање основног скупа изнајмљених линија.

6.1. Објављивање одређених података

Агенција констатује да је објављивање одређених података, као обавеза коју треба наметнути Телеком Србија, недвосмислено оправдана. Наиме, објављивање података би обезбедило да оператор са ЗТС нуди другим операторима и корисницима услуге под једнаким условима и истог квалитета као што то чини за сопствене потребе, односно за потребе сопствених повезаних правних лица или партнера.

Подаци који би, свакако, требало да буду јавно доступни се односе на модел уговора, опште услове, детаљан ценовник као и на основни скуп изнајмљених линија.

Основни садржај Стандардне понуде за изнајмљивање линија укључује:

1. опште одредбе које се односе на предмет, опсег и ограничења стандардне понуде, измене понуде, поступак измене уговора о коришћењу услуге и/или приступа мрежи у случају измене стандардне понуде, начини усклађивања уговора произашлих из понуде, примена понуде, време ступања на снагу понуде, важење понуде, захтев за започињање преговора о склапању уговора

- који нарочито мора садржати време одговора на захтеве за коришћење услуге изнајмљивања линија;
2. преглед и опис услуга;
 3. цене услуге изнајмљивања линија и попусти, односно принципи за њихово одређивање, као и обрачун и наплата услуге;
 4. квалитет услуга - услови пружања услуге изнајмљивања линија, време одговора на захтеве за пружање услуге изнајмљивања линија, референтни услови уговора о коришћењу услуге изнајмљивања линија који укључују надокнаде због неизвршења уговорних обавеза, одржавање, утврђивање и отклањање сметњи, привремену обуставу пружања услуге и трајну обуставу пружања услуге;
 5. управљање, рад и одржавање услуге;
 6. одговорност и накнада штете;
 7. поверљивост информација и пословна тајна;
 8. поступак решавања спорова;
 9. додаци стандардне понуде (дефиниције појмова, контакти, приступне тачке, технички стандарди).

Транспарентно објављивање ових података спречава дискриминаторно поступање оператора са ЗТС, што је један од основних циљева наметања обавеза. Без наметања обавезе објављивања одређених података, Агенција не би била у могућности да на одговарајући начин прати да ли оператор са ЗТС на релевантном тржишту спроводи своју обавезу недискриминаторног поступања.

Такође, обавеза објављивања података представља и смерницу при отклањању препрека за развој конкуренције које се односе на дискриминацију на ценовној и на неценовној основи, имајући у виду да је све облике дискриминаторног поступања могуће утврдити само онда када су транспарентно објављени услови под којима оператор са ЗТС нуди услуге на релевантном тржишту.

Агенција констатује да обавеза објављивања одређених података не представља додатно оптерећење за Телеком Србија, при чему операторима и корисницима пружа јасан увид у начин и услове под којима се пружа услуга.

6.2. Недискриминаторно поступање

У складу са одредбом члана 65. Закона, оператор са ЗТС је дужан да другим операторима пружа услуге под једнаким условима и истог квалитета као што то чини за сопствене потребе, односно за потребе повезаних лица или партнера.

Агенција одређује Телекому Србија, као оператору са ЗТС на релевантном тржишту изнајмљивања линија, обавезу недискриминаторног поступања, на основу које је дужан да:

- осигура једнаке услове (пре свега у погледу цена, рокова и информација) при истим околностима за све операторе кориснике који пружају исте услуге;

- пружа услуге и податке операторима корисницима под истим условима и истог квалитета који обезбеђује за сопствене потребе, потребе повезаних лица или партнера.

Телеком Србија, као оператор са ЗТС на релевантном тржишту, у одсуству регулације, може да спроводи активности које се односе на пружање услуге изнајмљивања линија, а које су дискриминаторне у погледу услова, цена, квалитета и представљају значајну препреку за развој делотворне и ефикасне конкуренције.

Агенција констатује да Телеком Србија може да користи различите механизме на ценовној и неценовној основи како би отежао (или чак учинио немогућим) улазак на тржиште и рад конкурентних оператора. Из тих разлога, Агенција констатује да је у потпуности оправдано одредити Телеком Србија обавезу недискриминаторног поступања.

Такође, Телеком Србија своје услуге изнајмљивања линија другим операторима може да наплаћује по вишим ценама у поређењу са оним ценама које наплаћује за сопствене потребе (повезаним лицима), чиме се другим операторима умањује профит. Уколико би цена која се нуди другим операторима била у значајној мери виша од оне коју Телеком Србија наплаћује за сопствене потребе, дошло би до истискивања конкуренцију са тржишта.

Поред преношења значајне тржишне снаге на ценовним основама, Телеком Србија може да примењује и антиконкурентске тактике одуговлачења, ускраћивања информација, инсистирања на неоправданим захтевима и дискриминаторно коришћење информација. Ове активности доводе у неравноправан положај операторе кориснике, чиме се спречава делотворна конкуренција.

Агенција констатује да обавеза недискриминаторног поступања не представља додатно оптерећење за Телеком Србија, с обзиром на то да не узрокује додатне трошкове и нове процедуре, док Агенцији пружа упоредив увид у понашање оператора са ЗТС, према свом малопродајном делу и према операторима корисницима услуге изнајмљивања линија.

6.3. Рачуноводствено раздвајање

Агенција одређује Телекому Србија, као оператору са ЗТС, обавезу рачуноводственог раздвајања, која се односи на одвојено рачуноводствено праћење пословних активности у вези са пружањем услуге изнајмљивања линија од осталих малопродајних и veleprodajних услуга.

У складу са Правилником о примени трошковног принципа, Телеком Србија је дужан да припреми и достави извештај о раздвајању рачуна успеха и ангажоване имовине по свим врстама тржишних услуга, у роковима предвиђеним Правилником о примени трошковног принципа.

Такође, Телеком Србија је у обавези да на захтев Агенције достави veleпродајне и интерне трансферне цене, ради утврђивања постојања неоправданог унакрсног субвенционисања, као и да, такође на захтев Агенције, омогући увид у закључене уговоре, рачуноводствене податке, укључујући и податке о приходима оствареним на релевантном тржишту. Агенција је овлашћена и да те податке објави, уколико би се тиме допринело развоју делотворне конкуренције, водећи рачуна о томе да битно не угрози пословање оператора.

6.4. Контрола цена и примена рачуноводства трошкова

У складу са одредбом члана 68. Закона, Агенција одређује Телекому Србија, као оператору са ЗТС, обавезу трошковне заснованости цена услуге изнајмљивања линија и примену рачуноводства трошкова у складу са Правилником о трошковном принципу. Ова мера има за циљ да спречи оператора са ЗТС да одржава неоправдано високе цене или да ниским ценама истисне конкуренте на штету крајњих корисника.

Оператор са ЗТС коме се одреди обавеза примене рачуноводства трошкова сноси терет доказивања да цене његових услуга произлазе из трошкова, укључујући повраћај улагања по разумној стопи, и дужан је да, на захтев Агенције, достави детаљно оправдање својих цена. Приликом утврђивања трошкова делотворног пружања услуга, Агенција може да примени другачију методологију рачуноводства трошкова од оне коју примењује оператор са ЗТС.

Начин примене рачуноводства трошкова у циљу контроле цена дефинисан је Правилником о примени трошковног принципа. Такође, Агенција ће ангажовати независног ревизора ради годишње провере усклађености рачуноводства трошкова оператора са ЗТС са прописаним начином примене рачуноводства трошкова, а извештај независног ревизора се објављује на Интернет страници Агенције.

6.5. Пружање основног скупа изнајмљених линија

Према одредби члана 69. Закона, Агенција одређује Телекому Србија обавезу пружања основног скупа изнајмљених линија која се односи на дужност оператора са ЗТС да другим операторима обезбеђује закуп дела или целог основног скупа изнајмљених линија, на делу или целој територији Републике Србије.

Основни скуп линија које се дају у закуп обухвата дигиталне закупљене линије следећих карактеристика: 64 kbit/s, 2048 kbit/s неструктурирани, 2048 kbit/s структурирани и 34 Mbit/s у складу са стандардима наведеним у наредној табели.

Тип изнајмљене линије	Стандард
64 kb/s	EN 300 288, EN 300 289
2048 kb/s (неструктурирано)	EN 300 418, EN 300 247
2048 kb/s (структурирано)	EN 300 418, EN 300 419
34 Mb/s	EN 300 686, EN 300 687

Основни скуп изнајмљених линија се обезбеђује на целој територији Србије.

Код пружања основног сета изнајмљених линија, Телеком Србија је дужан да примењује исте услове и пружа услуге истог квалитета као што пружа за сопствене потребе или за потребе својих повезаних друштава.

Телеком Србија је дужан да своју понуду са условима за коришћење основног скупа изнајмљених линија које се дају у закуп достави Агенцији 15 дана пре њеног објављивања на својој Интернет страници.

Понуда са условима за коришћење основног скупа изнајмљених линија мора да садржи најмање:

1. Техничке карактеристике, које обухватају физичке и електричне карактеристике, детаљне техничке спецификације које се односе на терминалну тачку мреже, информације о квалитету услуге у складу са техничким стандардима за типове изнајмљених линија;
2. Цене за одређене типове изнајмљених линија из основног скупа, које обухватају једнократне цене за прикључење, месечне цене закупа зависно од капацитета израженог у битима по секунди и дужини линије;
3. Условe пружања изнајмљених линија, који обухватају најмање:
 - информацију о процедури за пружање основног скупа изнајмљених линија;
 - период инсталације за иницијалну конекцију за одређене типове изнајмљених линија које припадају основном сету, који се рачуна од дана закључења уговора о пружању основног скупа изнајмљених линија;
 - услове и рокове за завршетак или продужење тог уговора;
 - период отклањања квара, који се рачуна на основу просечног времена које је потребно пружаоцу услуге да отклони квар и да поново успостави изнајмљену линију од тренутка када је квар пријављен, при чему се узима у обзир 80% свих отклоњених кварова изнајмљених линија истог типа током одређеног временског периода;
 - све процедуре за накнаду, а које се односе на иницијално и редовно плаћање накнаде, односно завршетка плаћања накнада када престане коришћење изнајмљене линије.

7. ЗАКЉУЧАК

У складу са подацима који су добијени од оператора, а који се односе на број и капацитет изнајмљених линија, приходе од пружања услуге изнајмљивања линија, и мрежну инфраструктуру, као и на основу саме анализе тржишта, Агенција је закључила да релевантно тржиште изнајмљених линија чини искључиво veleпродајни ниво.

Такође, у складу са чињеницама које су образложене у тексту, није извршена подела на терминални и преносни сегмент изнајмљених линија, већ ће се појам изнајмљене линије посматра „од краја до краја“ (*end to end*).

При одређивању супститута на страни тражње и на страни понуде, Агенција је утврдила да Етернет технологија представља услугу која је замена за традиционалне изнајмљене линије на страни тражње и понуде.

Када је у питању географска димензија тржишта, као меродавно тржиште у пружању veleпродајних услуга изнајмљивања линија посматрано је подручје Републике Србије.

Агенција је закључила да на релевантном тржишту изнајмљених линија у Републици Србији тренутно не постоји задовољавајући ниво конкуренције. Узрок за овакво стање на тржишту се налази у чињеници да је готово читава инфраструктура која се користи за комерцијално пружање услуге изнајмљених линија у власништву Телеком Србија.

На основу анализе критеријума за одређивање оператора са ЗТС из одредбе члана 61. Закона, Агенција је закључила да је Телеком Србија оператор са ЗТС на veleпродајном тржишту изнајмљивања линија.

У складу са овим закључком, Агенција је предложила да се предузећу Телеком Србија одреде следеће обавезе, у складу са одредбама члана 63. Закона:

- Обавеза објављивања одређених података;
- Обавеза недискриминаторног поступања;
- Обавеза рачуноводственог раздвајања;
- Обавеза контроле цена и примене рачуноводства трошкова;
- Обавеза пружања основног скупа изнајмљених линија.